

ACC. N:R M. 14877:1-38.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Landskap: *Skåne* Upptecknare: *Nils Mölner, Lönö*
Härad: *V. Göinge* Berättare: *olika personer; se uppt. bl-
dos baksida!*
Socken: *N. Mellby* Berättarens yrke: _____
Uppteckningsår: *1959* Född år _____ i _____

Tal och andra finrum
m. m. s. 1-38.

(skisser på sid. 33-37; foto (inkort) sid. 38.)

LUF 112

Luf 112

7

Det går en klar och tydlig utvecklingslinje från den gamla ur-
åldriga ryggåsstugan fram till det byggnadssätt som praktisera-
des under tidsperioden 1850--1910. Ryggåsstugan var med sitt en-
da stora rum den egentliga bostaden för gårdens hela hushåll, där
man åt sina måltider och sov under natten. Rummet som gick tvärs
över "längan" hade fönster på båda sidor . Det är tydligt att
efter hand som en ryggåsstuga revs ner , därför att den var rutten
skröplig och opraktisk så ersattes den ej med en ny ryggåsstuga,
utan byggde ^{man} ett hus med bjälklag i stolphöjden och med loft ovanpå
där säden kunde förvaras torr och fin av värmen underifrån.
Men grundidén tog man vara på ,d.v.s. man byggde bostaden med ett
stort rum mitt på och tvärs över längan liksom i den gamla rygg-
årstugan och med fönster på båda sidor av huset . Det blev alltså
ett stort ljust rum med dagsljus från två håll.
Alldeles i anslutning till storstugan placerades ~~mu~~stocken med öppen
spis och bakugn . Från den öppna spisen i köket eldades i den sätt-
ugn som värmden upp stotstugan . Mellan köket och stotstugan fanns
en dörr, men bara en , bakugnen som låg vägg i vägg med storstugan

2

gjorde att det inte blev plats för fler dörrar på den väggen.

På den motsatta väggen däremot var det mycket vanligt med två dörrar , en stod i förbindelse med ^{den} storstugan (huvudingången) och den andra dörren ledde ut till en mindre kammare , vanligen utan eldstad, eller var det ingen kammare utan ett utrymme där man satte ut vissa husgerådssaker klädskap e.c.t.

2

På motsatta sidan av skorsten och bakugn och kök fanns det utrymme för baktråg med tillhörande "pack" att ställa det på , mjölbingar "mjölörk" = en kista delad på mitten för att ha olika sorters mjöl i de två olika facken och så fanns där otaliga andra ting som skulle förvaras, nära till hands i det dagliga livet. Det kunde vara biredskap och andra redskap . Längre ut i längan på samma håll kunde förvaras grövre ting såsom potatiskorgar, handredskap, kistor , kopparkittlar och så utrymmer för en lofttrappa .

På det långa loftet fanns förutom säd, kistor, gamla möbler seldom som ej användes dagligen (finselarna) grimmor och fårskin.

Hade byträskomakaren nyligen varit på gården och gjort träskor till samtliga i hushållet stod träskorna även på loftet bakom

lämnen för att hållas torra till dess de behövde användas.

Detta är i stora drag den typ av boningshus som uppfördes under 60-årsperioden 1850--1910 på lantbruken och variationerna var inte så stora i fråga om typen, men väl betr. storleken.

En större gård byggde följaktligen större hus för att ge plats åt större hushåll, familjemedlemmar och tjänstefolk, medan de mindre ställena och torpen hade mindre mått på sina hus.

När Sösdala by enskiftades åren 1852--1853 fick de som då köpte hemmanslotter, i samma köp ta material från de gamla husen i den sammaträngda byn framme vid korsvägen och använda tillsammans med nytt material till sina hus. Denna blandning av gammalt och nytt material inverkade givetvis menligt på husen kvalite, och de 15-16 gårdar som då byggdes är ^{sedan} alla ombyggda eller grundligt reparerade. Den gamla byn har ingen nu levande sett men äldre människor, nu döda, som jag träffat har berättat att det var en by med grå, låga och omålade hus byggda tätt i en klunga vid korsvägen. Troligtvis var alla bostadshus ryggåsstugor. På sidan 136 i Norra Mellby Sockenbok kan Ni läsa om hur Otto

Lindblad uppfattade by^m när han 1847 kom hit till vår socken för att bli klockare här. En enda av den gamla byns ryggåsstugor låg kvar till senare tid, men har för omkring 40 år sedan flyttats till till Törringelunds nöjesplats nere vid Svedala.

Så vitt jag vet byggdes det storstuga på alla gårdarna som uppfördes då på 1852--1853 efter den modell jag i korthet beskrivit.

Ska nu försöka beskriva inredningen och möbeleringen.

I ett hörn i den rymliga storstugan stod vanligen ett långbord med tillhörande väggfasta bänkar vid ytterväggen och vid bordets tvärande, allt i nära anslutning till köket varifrån maten kom in.

Mellan de två dörrarna på ena väggen hade en "dalaklocka sin plats.

En stor och bastant säng för far och mor stod i en hörna och så vidare en eller två bäddar till på lämplig plats. En av dessa

bäddar, vanligen en utgragssoffa som man kunde sitta på sen den var uppbäddad, stod alldeles säkert vid den vägg där bakugnen fanns.

Ett bord förutom det förut nämnda långbordet stod vid ytterväggen under fönstren. Ett skåp av kraftig typ fanns det också plats för om det endast var två bäddar i rummet, och så en byrå. Skåpet hade

både hyllor och lådor allt möjligt av saker som behövdes i vardagslag såsom fat och tallrikar, tillbringare och skålar, småverktyg m.m. I byrån förvarades förkläde, strumpor, vantar, kofter, halsdukar, borddukar och annat linne. Gungstol var inte så vanlig precis, men om den fanns var den av den äldre modellen där gånglarna gick direkt på golvet, d.v.s., stod inte på stativ. Väggarna var tapetserade, men i ett fall såsom t.ex. i Sandåkra var väggarna nakna träplankor, bruna av många års rök och damm. I något fall som t.ex. på Sösdalagården var väggarna vitkalkade men där bestod väggarna av tjocka gråstensmurar. Det senare huset är så långt det går att räkna ut byggt på 1840-talet. På två ställen i vår socken har vi väl bevarade ryggåsstugor som nu användes som finrum och alltså inte användes i dagligt bruk. Den ena av dessa ryggåsstugor är i Adseke omnämnd i N.M Sockenbok på sidan 108 och den andra finns i Asmoarp och står omnämnd på sidan 109 i samma bok. (Antar att Ni på Folklivsarkivet har Norra Mellby Sockenbok eljest bör Ni skaffa den). På Asmoarp har man en källare som har årtalet 1781 och är det troligt att den övriga

6

delen av gården är av samma ålder och alltså ryggåsstugan byggd så sent som 1781. Denna ryggåsstuga är den största ljusaste och högaste som jag sett.

Salens tillkomst

6

Vill allra först påminna om att ordet "Sal" ej användes om en storstuga som blivit förvandlad till finrum. Storastua är den vanliga benämningen till skillnad från den mindre stuan som man inredde när storastua blev finrum. Endast på herregårdarna talar man om "Sal" såsom på Fredriksberg, Maglö och Oscarsfarm. Folkastua förekom också endast på herregårdarna och därmed menades det rumm dit gårdens tjänstefolk kom in för att äta sina måltider och kanske sitta någon stund innan de drog sig ut till drängkammaren, nära ansluten till stallen där de installerade djuren gav värme även åt drängkammaren.

Storstugans förändring till finrum kan allt dateras till sekelskiftet och de närmast följande 10 åren. På minst tre ställen i socknen är storstugan vardagsrum ännu med någon modernisering av t.ex, eldstad och möbelering.

Förändringen till finrum skedde mer eller mindre radikalt . Långbordet och de fasta bänkarna åkte ut först och ett större bord av ek med bordskiva som kunde utökas med extra skivor, sattes mitt på golvet. Sovplatserna , tvåmanssängen för far och mor och utdragssoffan bars också ut och ersattes av en sittsoffa som för all del även den kunde bäddas till sovplats vid behov. Det stora skåpet ersattes med en byffé av ek med lådor och hyllor och ett högt bakstycke där mittelpartiet var en spegel , eller också var mittelpartiet ett par mindre, prydliga skåp med glasdörrar(Färgat glas)

Den gamla sättugnen som eldades från köket fick också försvinna då även köket med den öppna spisen moderniserades . Sättugnen ersattes med en "Spaltugn" lagom stor för rummets kubikinnehåll.

Moraklockan om det fanns en sådan fick stanna kvar men kanske flyttas till anna plats i rummet. Det kom allt in en byrå också av finare material än den förra från farfars tid . Det var mycket vanligt att far i huset i samband med moderniseringen skaffade sig ett skrivbord och plaserade det vid fönstren där det var ljust att sitta och skriva . Förför den nya spaltugnen kom en braspall som piffade upp till sist.

Belysningen ändrades i så måtto att den enkla hänglampan över långbordet förflyttades ut till det nyinredda dagligrummet andra sidan köket och över matbordet mitt på golvet en större finare hänglampa (fotogen) . Vittat tak och nya tapeter lyste upp över allt det nya som kommit i bruk.

Uppvärmning av stora rummet har alltid förekommit på något sätt.

Sättugnen som jag förut nämnt är de äldsta ugnar jag känner till som varit i bruk här . De kunde vara större och mindre och med olika motiv ingjutna på sidorna . "Simson slet lejonet sönder" var

det mest vanliga . Tillverkare av dessa ugnar var vanligen Huseby bruk. Fotogenen är den äldsta sortens belysning som jag sett användas , men lampornas storlek och form var högst varierande .

Flatbrännare, rundbrännare, stålampor och hänglampor och mindre handlampor som bars i handen när man sökte efter något i skafferi eller andra ställen där det var mörkt . Min far som var född 1846 hade varit med under tranlampornas pröjsornas tid och mindes fotogenlampans segertåg ut över bygden (det var Gärds härad).

Det elektriska ljuset började komma till användning i vår bygd

år 1917 och det dröjde till slutet av 1930-talet innan det nådde socknens alla delar.

Angående väggbeklädnaden i storstugan så var det vanligen tapeter. Rätt ofta var tapeterna storrandiga men även blommiga. Tapeterna köptes i de flesta affärer och till varierande priser. De billigaste var dock 10 öre rullen, men det mest vanliga priset var det fyrdubbla.

Beträffande möblerna så började vid sekelskiftet de enkla möbler som såldes på marknader att försvinna. Det var målade furumöbler tillverkade uppe i norra Göttinge i massor. Det var utdragssoffor, sängar, bord, komoder, byråer av enklaste slag och av dålig kvalitet. Dessa möbler kom aldrig in i den förfinade storstugan. Mycket med gammal ek användes till mödler på den tiden. Det var rätt vanligt att man tog fram en gammal välbehållen ekkista eller rev ner en helfärdig plankvägg av ek och körde till snickaren och fick gjort en byffé en soffa med läderimination som överdrag och inte minst ett stöddigt skrivbord åt far. Det mesta sattes i storstugan. Det här nämnda eket var ju gammal trä som inte slog sig eller torkade ihop.

Hade man inte för brätt om att skaffa möbler sågade man upp björk alm och t.o.m. sälj till plank , lät det torka på loftet ett par år och fick fina möbler av detta material. De Chiffongeer som man kan finna ute i bygden är av äldre datum , för inte minns jag att någon lät göra en Chiffonge med klaff och de många lådorna. Det är klart att om man var spänd på att skaffa möbler köpte man gärna en av dessa gamla möbelsorter på auktion.

Läderimitation som överdrag på soffor och stolar började bli vanligt i början på 1900 talet. Hemvävda överdrag förekom också , särskilt på ställen där man hade uppväxande döttrar som vävde.

Ekmöblerna var ju alltid betlade , en billigare ytbehandling än helpolerade . Polerade fanérmöbler var inte så vanliga men kunde förekomma och de köptes av hemmasnickare såväl som ekemöblerna.

Att resa iväg till stan och köpa möbler i en sorterad möbelaffär var inte brukligt. Att övermåla gamla möbler till att likna något träslag vet jag inte om , tror inte att det förekom.

Vienerstolar har jag ej sett men väl s.k. munkstolar som stod på tre ben . Ett par karmstolar fanns vanligen ett par stycken i varje hem

och enkla matrumsstolar av ek utan utskärning. Sortimentet på stolar var stort , pinnstolar och vanliga enkla hemmagjorda stolar av olika typer.

Det korta gardinerna har inte varit i bruk på detta århundradet utom möjligen för köksfönster och andra inte så fina ställen.

De långa gardinerna var var rätt ofta hemvävda och vanligen tjockare och mera bastanta än de långgardiner som senare brukade köpas . Det var inte så vanligt med rullgardiner ute på landsbygden, men för att skydda för insyn, sen lampan blev tänd, hade man träjalusier som köptes på marknaden eller ett hemvävt randigt skynke som behändigt hängdes för föntren efter mörkrets inbrott.

De speglar som fanns i huset hängde man inte i storstugan utan i något annart rum t,ex, i förstugan, men också i en kammare som också var finrum. En rakspegel med låda kunde ställas upp var som helst och vara tillhands när far på söndagsmorgonen skulle raka sig.

Det var för övrigt klent med prydnadssakerna , vaser och dylikt.

De för riktigt länge sedan vanliga gippskattorna försvann rätt snart såsom alltför tarvliga prydnader.

Linoleummattorna kom nog inte i allmänt bruk förr än bortåt 1930-talet . Däremot var de hemvävda trasmattorna överallt vanliga och förnyades och förskönades år efter år, och nog var storstugan det rum som belades med de nyaste och bästa mattorna liksom den övriga utrustningen .

Salens , Storstugans användning.

Storstugan stod pryddig och fin i vardagslag och tyvärr även oeldad vilket vintertid var en nackdel. Men vid högtid, såsom vid Jul påska och pingst , när det hölls kalas, vid födelsedagar, bröllop och begravning eller eljest långväga gäster kom på besök , då tog man storstugan i bruk och hade det festligt. Det är klart att det även kunde dansas vid somliga av dessa tillfällen.

I många storstugor har det varit andra samlingar . möten och sammankomster med predikan av någon frikyrkopredikant som regelbundet besökte de gårdar där ägaren hade andliga intressen och de var inte så få i dessa bygder . I dessa hem där evangeli predikan förekom fanns det för det mesta en orgel att spela på vid mötena för att leda sången. Till och med söndagskolfester har det hållits i dessa

storstugor särskilt vid juletid då man inte kunde vara ute med en dylik tillställning . Storstugan fick också tjäna som gästrum då en bäddsoffa ofta ingick i möbeleringen .

Storstugan var finrummet nr 1 och hölls städat så mycket som möjligt , och kläder tvätt , äpplen och tidningar höll man därifrån.

Det är inte lätt att räkna upp vad som förvarades i i skåp och andra förvaringsmöbler . Byffén innehöll ju det som behövdes till serveringen , porslin, matbestick, glas av alla slag allt av den bästa sorten det som användes vid högtidliga tillfällen. Fanns det ett linneskåp så innehöll detta de bästa dukarna sevetter och dylikt.

Andra finrum.

De var ju förstås mindre rum där det mycket vanligt fanns en soffa och det av praktiska skäl , folk kunde ligga i ett sådant rum. En byrå ett runt bord och stolat ofta vitmålade, kanske också en klädhängare(ett skåp där man hängde in kläder) . En spegel var ~~inte~~ inte så ovanligt upphängd i en rumshörna med spegelbord till. Möbeleringen inte så alldeles ensartad som blivit brukligt på

senare tid : Det kostade mycket pengar att köpa ett helt ensamt möblemang på en gång , och köpte man en möbel i taget blev den ene inte den andre lik alltid.

Orsaken till förändringen.

Den kan nog sägas vara trefaldig .

1/ Sedan järnvägen 1859(för 100 år sen) kom till vår bygd började det bli pris på skogen och bränslet. Förut var detta inte värt mer än huggelönen och lön för körningen . Då började man , sedan vedpriserna steg ^{tycho} att det var för dyrt att elda upp och hålla ett stort rum varmt varje dag vintern lång . Därför inredde man ett mindre vardagsrum som man flyttade in i . Där fick man det varmare för billigare pris.

2/ Samfärdselns förbättring i och med genom järnvägen ökade umgänget mera än förut , man samlades mera och oftare och därför framkom behovet av att ha ett snyggt och städat större rum att samlas i . Ett vardagsrum blir fort slitet och ~~spaskigt~~ och även om det städas så blir det tarvligare att ta emot gäster i. Det stora finrummet kunde stå färdigt för besök av främmande. Kom ett besök

så där oförväntat var det dock svårt att ^{på} det stora finrummet
uppvärmt i en hast . En sak till gjorde att man skaffade sig ett
mindre vardagsrum och det var det allmänt minskade antalet folk
på gården. Det blev inte så många "hemmabarn " och inte så många
tjänare heller sedan maskiner vid jordbruket kom till användning.
3/ Exemplets makt är stor , det behövdes bara att en eller två i
en by ändrade om på förut beskrivet sätt, så följde snart hela
raden av grannarna efter med liknande förändringar . De förbättrade
vilkoren för lantbruket gjorde att man nu kunde kosta på lite för-
bättringar inomhus också. Mejeriernas tillkomst medförde, även om
mjölken var oerhört billig , att bonden fick lite kontanter att
röra sig med . För den som hade skog på sitt hemman , vilket inte
var allmänt, så gav den mera inkomst sedan järnvägen kom till byg-
den. Potatisodlingen levde upp som aldrig förr i och med Stärkelse-
fabrikernas tillkomst . Brännerier hade visserligen funnits förut
men riktig fart på potatisodlingen blev det först sedan Stärkelse-
fabrikerna kom till.

Den yttre uppsnyggningen av storstugan.

De urgamla kalmtaken som låg på samtliga byggnader på gården började försvinna, och boningshuset var i regel det första av byggnaderna som försågs med hårt tak såsom tegel, eternitplattor och i något fall korrugerad Eternit. I samband med omläggning av taket var det nödvändigt med en grundlig justering av själva takstolen för att allt skulle bli någorlunda rakt och fint.

Rätt ofta lyfte man i detta sammanhang upp takstolen vid justeringen några tum och fick således lite högre rumshöjd. Köksdörren hade förut inget vindfång, så när dörren öppnades blåste det rätt in i köket, en olägenhet som skaffades undan genom att uppföra en liten veranda eller dyligt utanför köksdörren. Det störde visserligen sementrien utvändigt, men var eljest en förbättring. Frontespis vet jag inte om som kom till vid denna förändring.

En sak till är belysande både betr. tiden när förändringen skedde och omfattningen av denna. En god vän till mig (ett år äldre än jag) hade 1903-1904 plats i Sandins järnaffär i Sösdala. Och han har berättat att då köpte järnaffären i stora mängder, i lassvis och de köptes av bönder som vid den tiden ändra om sina stugor.

och köpte spaltugnar eller annan ugn i de försåldas ställe.

Denna omändring som här omtalats skedde inte 100 procentig, det finns ett fåtal storstugor kvar som ännu är vardagsrummet på gården och det t.o.m. där det endast är två hushållsmedlemmar och ingen tjänare . Här finns sättugnen, dalaklockan det stora gamla skåpet kvar som för hundra år sen . Men ^äingbordet är borta och ett ekebord finns mitt på golvet och ett skrivbord har det också kommit.

Men två bäddar finns som förut , dock ej den gamla storsängen för far och mor. På andra ställen har man moderniserat om ordentligt med inredning och allt , men har storrummet som dagligrum ändå.

Har nu det här blivit lite virrigt och omkastat så hoppas jag att folklivsarkivet ändå kan plocka ut det som är av värde och sammanföra det till ett mera harmoniskt helt .

Med utmärkt högaktning

Sösåala den 29 maj 1959.

Nils Nilsson

Angående frågan om huruvida ett stort oeldat gavelrum rustats upp och möbelerats till finrum kan jag meddela att så ej vanligen skett här i vår socken. Alla som jag frågat om den saken har svarat nej, de kände inte till något sådant fall, inte på herregårdarna heller. Men just i dag, kom jag på väg från Björkeberga där jag företagit mätningar i och på därvarande boningshus, förbi en gård i Kärrhus med en kanske 200 år gammal boningslänga som snart kommer att rivas enär ägaren just i sommar byggt en ny boningslänga. Jag fick lov att gå in och mäta rummens storlek och husets yttre mått och sänder med en skiss. Huset är relativt smalt endast 6,5 meter och här finns verkligen två rum på ena gaveln upptill varandra som är gårdens finrum. Som framgår av skissen är det ingen dörr mellan de två rummen på gaveln, utan ett brett valv så det verkar som ett enda stort rum. Att här tidigare varit ett s.k. kiste och förrådsrum är tydligt även om nuvarande ägaren ej använt utrymmet till detta ändamål. Kan vidare tala om att på ett ställe som min bror hade på arrende i en tre år fanns ett stort gavelrum tvärs över längan som tydligen gjorts i ordning och knapphändigt möblerats.

så att det kunde användas vid festliga tillfällen på gården, men får jag tillägga att denna gård var så långt söderut som i Höörs socken i frosta härad, och gäller detta inte vår socken.

Betr, järnaffären i Sösdala som strax efter sekelskiftet köpte massvis med kasserade sättugnar så är både dåvarande ägare och två hans efterträdare döda, ja kanske den siste av dem lever än, men han reste till Amerika och har sedan dess ej hötrs av. Affären har också upphört så grundligt att den t.o.m. är nedbrunnen, och på tomten där den låg bygger nu Skånska Banken ett kontors och affärs och boningshus. Min sagesman från första början f.köpman Magnus Hallberg född 1887 lever ännu bor i Sösdala. Honom har jag besökt och vidtalat vidare om saken och har han bekräftat att uppgifterna var riktiga och att jag uppfattat dem rätt. Hur många sättugnar som köptes i den vevan under loppet av några år är alltså omöjligt att ta reda på ej heller priset på dessa ugnar då inga räkenskaper finns från den affären. Troligen kostade järnet 2 a 3 öre kilot som annat skrot.

Hur man löste mat och sängplatsproblemet när man ej längre

2

kunde använda storstugan till vardags. Ja på de flesta ställen fanns det en mindre kammare intill storstugan och den kunde givetvis användas som liggplats för någon av familjens medlemmar, även om rummet saknade eldstad. Fanns det drängar på gården så var det vanligt att de låg i en drängkammare inredd i uthusen i nära anslutning till stallen så att stallvärmen även gav litet värme till drängkammaren. Det var mycket vanligt att inhysa sina drängar på det sättet. Även det nya vardagsrummet användes till liggplats först och främst för far och mor som låg i en säng, och en utdragsoffa som man satt på under kvällar och dagar kunde bäddas och ge plats exempelvis för ett par flöckor, en dotter och en piga som låg tillsammans, eller två döttrar om det fanns så många. Pojkarna fick allt söka sig ut till en primitivt inredd sovplats där det inte var så väl ombonat, i ett rum där det kanske stod några kistor, mangel eller dylikt. Dagligrummet på andra sidan köket kunde alltså väl rymma ett par liggplatser och kanske mer om det var många i familjen. Det fanns för övrigt framför allt ett matbord stolar i behövligt antal, ett ordentligt stort skåp

för förvaring av porslin , knivar och gafflar, lådorna nederst innehöll stumpor vantar halsdukar , lite putsgrejor och för övrigt saker som användes dagligen . matvaror förvarades givetvis i köket jämte grytor och annan köksattiralj. Ett mindre långbord var inte ovanligt även i det mindre vardagsrummet , en klocka behövdes också . En fotogenlampa med skärm hängde vanligen över bordet så att man efter avslutad måltid kunde sitta kvar och läsa tidningar och böcker vad det nu var . För övrigt var det mindre vardagsrummet just så stort som man ansåg sig behöva och husets storlek tillät . På många ställen blev det två rum på andra sidan köket också , så var fallet hos min bror Ola Månsson i Tågarp och hos min syster och svåger i Sandåkra även om bara det ena rummet hade eldstad . En öppen dörr mellan båda rummen gjorde att värmen från det eldade rummet nödtorvtigt uppvärmde även det andra i alla fall så mycket att man hade lagom varmt för att ligga där.

Om sättugnen alltid åkte i samband med ommöbleringen ?

Nej det gjorde de inte , det finns några kvar ännu. I min förra skiss vill jag minnas anmärkte jag att sättugnen fans kvar hos

ACC. N:R M. 14877:22.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Edvard Troedsson i i Vätteryd. Det fanns åtminstone för en tre år sen en sättugn i en hus i Fredriksberg , men som de just nu håller på att grundligt reparera huset är det troligt att att den åkt ut nu. På åtminstone ett ställe i Sandåkra, kanske på två finns det sättugn ännu. Likadant är det i Asmoarp, Adseke, Mellby och Adseke. Skulle tro att man skulle kunna leta fram ett femtontal i hela socknen om den finkammades riktigt på sättugnar.

Vad det var för sal som fanns på herregårdarna ?. Vi räknade sex herregårdar här i socknen i äldre tider. Framför allt Maglö som var den största gården med dess många utgårdar. Så var det Fredriksberg , som för 102 år sedan delades till två , den nya kom att heta Oscarsfarm. Ljungarum. Mellby gård och Björkeberga . Maglö är nog beskrivit i Norra Mellby sockenbok och som jag antar att Ni på institutet har denna bok hänvisar ja till den, även i fortsättningen . Maglö är ju en gammal borg, se sidan 165 i sockenboken, och de nuvarande huvudbyggnaderna är uppförda 1626 av Thomas Nold.

Där finns flera rätt stora rum och det största är s.k. festsal, som dock inte går tvärs över längan , den är ju också mycket bred

21

ACC. N:R M. 14877:23.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

såsom framgår av bilden . Gården är numera styckad och fransåld i så stor utsträckning att "stommen" som är kvar är inte större än som ett ordinärt familjejordbruk, även om det finns en del skog till. De nuvarande ägarna Fru och son Arndt har int^e jordbruket utansjälva , det är bortarrenderat och så bedriver de liksom en pensionatrörelse , inte så mycket ständiga gäster som mera vid de större högtiderna , då fint folk kommer dit och tillbringar helgen där . Då är stora salen lämplig som samlingssal och är de riktigt många äter de i den också. Möbleringen är, åtminstone vad som visas när man kommer dit, förnämlig . Tyske Löjtnanten Kurt Arndt kom hit lagom tidigt för att undgå komma med i första världskriget. Gift med en fransyska skides de efter några år och är det hans andra fru och son som nu har gården .En andra son är upptät landet som jordbrukare. Det är alltså stora gamla förnämliga möbler från Tyskland som nu står på Maglö som tillhört den Arndtska släkten, och som gästerna får gå och röra sig ibland.

Fredriksberg. Jag bifogar en skiss, och beträffande historiken hänvisar jag till Sockenboken. Stora salen är ju rätt stor, såväl

5

de övriga rummen Som framgår av skissen är stora mittelrummet nu något mindre än det var tidigare, allt för att hallen skulle bli lite rymligare med sin trappuppgång i högra hörnet. Gården har dessutom tvänne flygelbyggnader varav den ena innehåller en riktig lägenhet med tre rum och kök och där är verkligen det största rummet på ena gaveln och går tvärs över längan som ju inte är så bred, så där en sex och en halv meter. . Här på Fredriksberg har Otto Lindblad firat många fester tillsammans med Frans Oscar Kruse som 1848 kom till Fredriksberg och där levde ett lustigt liv först som ungkarl och sedan som gift . Hans äldsta dotter sedermera författarinnan Mathilda Malling är född där och det finns ett brev förvarat däri Lindblad gratulerar sin vän till dotterns födelse. Samme Kruse byggde 1858 och nästföljande år Oscarsfarm och flyttade dit 1861. När Kruse byggde Oscarsfarm väckte det ett visst uppseende därför att husen särskilt boningslängan blev så stora och pampiga. Hela 36 meter lång och 10,75 meter bred är där ju väldiga utrymmen. Typen går igen även här , stora salen i mitten i nära anslutning till huvudingången ,och går alltså inte salen

tvärs över hela längan , det hade blivit allt för stort och rent
teckniskt svårt med bärande bjälkar över en sådan längd som nära
elva meter tvärs över huset. Det framgår ju tydligt här som an-
norstädes att så pass breda hus får ha en bärande konstruktion i
mitten. På bondställena , där man vanligen inte hade rum ovanpå ,
lade man en s.k. ridbjälke på loftet som låg tvärs över bjälklaget
över stora rummet och medelst skruvar genom bjälkarna höll dessa
uppe i sin raka linje och ej buktade meråt av trycket från säden
som förvarades där uppe. På Oscarsfarm finns som framgår av skissen
också ett bra stort matrum 2x åtta och 35, gånger 4yra och åttio ,
det blir ett stort rum. Möbleringen på dessa gårdar var givetvis
åtskilligt finare och större möbler än på bondställena. . Stora
tunga snidade skåp med stora friser runda kulor till fötter
och ibland ~~snidade~~ ^{polerade}. Särskilt på Fredriksberg var sofforna långa,
nästan som två andra med vanlig längd. En hörnsoffa finns där också
den av betydande längd. Lyckligtvis har dessa soffor kommit att
stanna kvar hos den nye ägaren , eljest skingrades de limgrenska
och kruseska möblerna ut till släkten när de sista i släkten här

gick hädan. John Lindgren var den siste av släkten här och som han dog 1 februari i år har hans kvarlåtenskap även beträffande möbler spritts ut till släktingar lite överallt. Det skedde genom s.k. inbördes auktion där ingen icke arvtagare fick ropa in någonting. Jag var själv med vid detta tillfälle som funkfutionär med fullmakter att ropa in åt släktingar som ej hade tillfälle att närvara. Då såldes fina tavlor och gamla möbler släktklenoder^{gick} under klubban och spriddes ut i olika hem. Kan tillägga betr. Oscarsfarm att nu bor det i denna väldiga byggnad endast två människor, d.v.s. de får bo i en liten del, det skulle dra för stora kostnader att hålla så stor byggnad varm för endast två personer.

Björkeberga är en något mindre gård, men har som framgår av skissen en rätt betydande boningslänga. Här går salen tvärs över hela längan och finrum och sängkammare är ju också rätt stora rum. Här har det också varit tvänne flygelbyggnader liksom på Fredriksberg, men bara den ena finns kvar, den andra brann ner för en 60-tal år sen då även en del av uthusen brann ner. Här som på Fredriksberg är väl i ordning både ute och inne och ger ett trivsamt intryck.

På Mellby gård förekommer inget anmärkningsvärt beträffande boningshusen. Gården har tillhört Maglö och varit en s.k. "plattgård" som bebotts av en inspektor och bokhållare som stått för driften. Boningshuset är av trä, gammalt och dåligt och där är verkligen ett stort rum på ena gaveln. Eljest har en gammal gråstenslänga som förr varit mejeri på senare tid inretts till bostad åt ägaren Rudolf Leijonhufvud. Så sent som i år har han sålt gården och flyttat därifrån. Det gamla boningshuset har använts av änkefru friherrinnan Leijonhufvud, vilken på de senaste åren vistats på sanatorium. Den nuvarande ägaren bor ej på gården varför de båda boningshusen står tomma.

Så har vi Ljungarum och där är det rätt skrämt med boningshuset med tanke på att gården i äldre tider varit rätt stor även den. Sänder med ett kort av boningshuset som jag vill ha igen därför att det är liksom ett minne från dåvarande ägaren där, han och jag står utanför tillsammans. Det är ägaren som står med bredsidan framåt och jag står blygsamt bakom stolpen. Här finns det två ~~rum~~ rum på gaveln till vänster, förstugan på mitten med veranda

och bakom förstugan ett stort rum som ju alltså inte går tvärs över hela längan. Gården har i äldre tider ägt av ståndspersoner men har sedan nära hundra år tillbaka ägts av vanliga bönder.

En av dessa hyrde ut det stora rummet till socknen som där höll en liten småskola till dess en riktig skola byggts i byn, en skola som sedan lagts ner, på grund av för litet barnantal. Betr, Ljungarums boningshus så till höger om verandan finns det vardagsrum kök och dylika utrymmen som är nödvändiga för ett gårdshushåll.

I Sockenboken finns också ett kort av Ljungarum, men det är av uthusen och alltså inte belysande för det ämne vi behandlar. se sid, 117.

Betr, rumshöjden så är det då där vanlig höjd 2,60 m. på Fredriksberg och Björkeberga, men hela 3,20 på Oscarsfarm och kanske något mindre på Maglö.

Så var det till sist torpen. Vill minnas att jag i min förra beskrivning att de var likartade med bondställena byggnadstyp och rumsinredning, men naturligtvis var det hela mera smått både på längd höjd och bredd. Somliga torp var så små så att det inte

medgav någon möjlighet inreda några extra rum och förvandla storstugan till finrum. Vi låter 80-årige Nils Truedsson, Maglö berätta. Han är född och uppväxt i ett torp under Björkeberga, och Björkebergatorparna hade det fattigare och knappare beträffande utrymmen än de flesta andra torpare i socknen. Vi hade , berättar Truedsson, endast ett rum att bo i , storstugan som visst inte var så stor, därför att huset var litet och ~~smått~~ smalt , och i detta rum fick vi hålla oss både på dagen och på natten , äta och ligga. Sex bar blev där i stugan till sist, fyra pojkar och två flickor. Det blev trångt så det förslog ,. Jag minns säger han hur vi tidvis fick ligga fyra barn i en säng . Sängen bäddades så att det blev en huvudgärd i vardera ändan på sängen och där låg vi "skavföttes" och sparkades till vi somnade och mor fick ibland ge oss en "lusing" när det blev för mycket bråk. På fråga om ni inte kunde utvidga bostadsmöjligheterna genom att inreda rum närmast intill storstugan svarade han , att det var där inga förutsättningar för, huset fick användas som det var till dess det revs ner och nytt boningshus uppfördes. Det kan tilläggas att sedan Björkeberga

enskiptades i slutet av förra århundradet och torpen med tillhörande utmarker friköptes har här blivit en samling förnämliga familjejordbruk med bra byggnader och välskötta jordbruk. Inte mindre än fyra av dessa har belönats med hushållningssällskapets första pris.

Otto Fridolf även f.d lantbrukare i Maglö är också uppfödd i mindre torpställe i Horröd nära intill vår socken alldeles i gränsen till N.Mellby har berättat om liknande förhållande från sin uppväxttid . Det var smått och trångt i stugan och det fick vara mycken uppfinningsrikedom till, för att ordna någorlunda för sig i trångboddheten. Det var trångt vid bordet, trångt kring lampan när alla ungarna skulle läsa sina läxor, trångt när man rörde sig i rummet och trångt när alla skulle ligga.

Låt mig anföra ännu ett exempel som jag på närmare håll själv har bevittnat. Det gäller inte här något torp, utan ett friköpt eget ställe som tillhörde Sösdala by , men låg avsides inne i skogen. Här bodde i min barndom Sven Månsson med sin familj som kom att omfatta nio barn . En häst ofta ett fölsto som födde ett föl om

året, 3 kor och något ungdjus . På detta lilla ställe växte det upp 9 barn alla stora och friska. Här var det en storstuga tvärs över längan och det var visst inte något stort rum ty huset var smalt och lågt. En liten kammare hade dock utan eldstad där man tydligen fick bädda åt några av de 11 familjemedlemmarna. Någon förändring i bostadsförhållandena blev det inte under hela Sven Månssons tid, det gick med denna trångboddhet tills alla barnen var uppväxta . Först sedan bättre tider inträtt och ny ägare tagit vid blev här reparerat och omändrat i likhet med den vanliga gången.

Kanske jag får till sist nämna något också om Vannaröd. Det är ingen gammal gård , slottet är byggt 1890 och förutvarande ladugårdsbyggnader något tidigare . Som gård är den ej heller gammal då den kommit till på så sätt att gamla Vannaröds by i stället för att utskiftas i lagom hemmanslotter som det skedde i övrigt i socknen, så gjorde man här två gårdar av de 7 a 8 hemmanen varav den ena gården fick heta Ekedal och den andra Vannaröd.

Cristian Barnekow som byggde Vannaröds gård byggde slottet efter något engelskt mönster . Det blev alltså inte alls någon

efterrapning av den vanliga typen av herregårdar i bygden.

Nu är slottet med 7 tunnland park sålt för sig själv och jordbruket -inte alls stort- är för sig själv med annan ägare än slottet. Slottet är sedan 1952 bygdegård och äges av en bygdegårdsförening och senare tillbyggt och i tillbygget har man en rymlig teatersal med plats för 450 personer. Nämnar det här endast för att ge besked om att Vannaröd⁴ direkt berör det ämne vi nu behandlar.

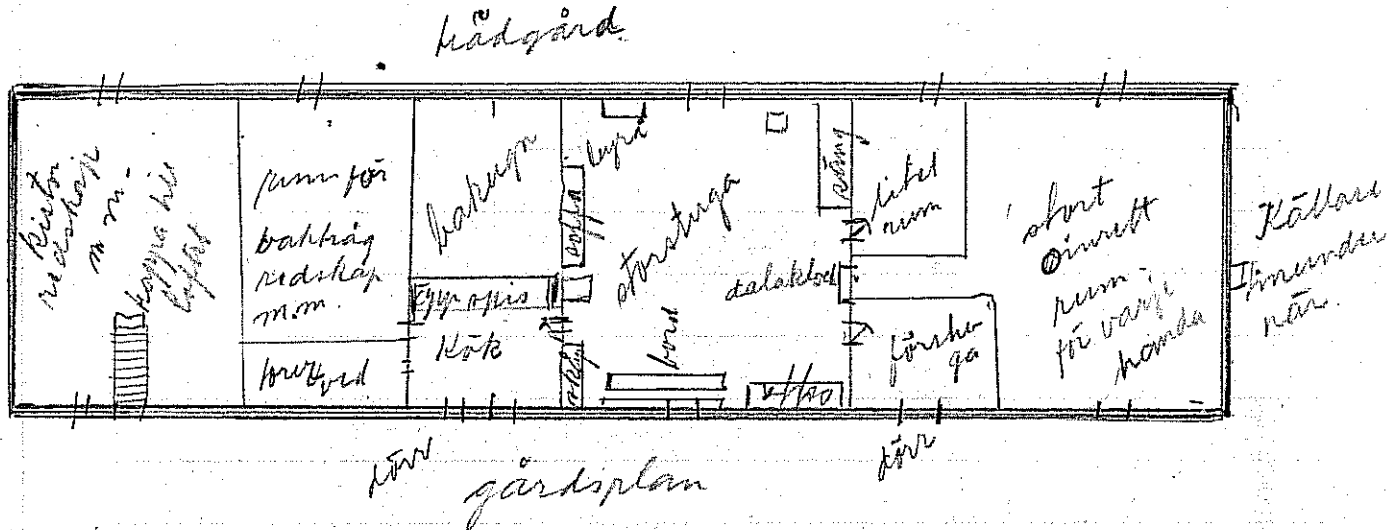
Åkarp hette en liten herregård i Tjörnarps socken som låg helt nära Mellby sockens gräns, den är styckad och utsåld och den gamla vackra boningslängan är nedbrunnen. Hade den stått kvar hade den varit ett intressant objekt att studera. Jag har varit där en gång och vart förvånad över den vackra sal som fanns på andra våningen mitt för huvudingången. Där fanns fyrrutiga fönster, sneddade takgavlar och första våningen av gråsten medan den översta var av trä. Inte alls stort men ändå en tydlig stil efter^{de} ädligas byggsätt.

Där bodde i äldre tider bland andra som haft gården en Munk av Rosenschöld, en farbror till nuvarande Borgmästaren i Malmö, enligt denne talat om för mig.

Ber om överseende om det här blivit något hackigt och omrört, med hälsning N.M.

M. 14877:33.

Landskap:	Skåne	Berättare:	Nils Månsson
Härad:	V.Göinge	Berättarens yrke:	f.d.lantbr.
Socken:	N.Mellby	Berättarens adress:	Sösååla
Uppteckningsår:	1959	Född år	1888 i N.Mellby
Upptecknare:	berättaren		

Skiss över ett 1850-tals hus före omändringen.
 som synes fanns det gott om utrymme inredning av
 flera rum åt båda håll. Huset finns: verkligheten
 och har en längd av 21.80 meter bredd 6.25.
 storstugan 6 x 4.70 meter ramsköjd 2.28 meter
 nuvarande kammaren 3.30 x 3.50 meter N. M.

Ifyll ovanstående uppgifter! Skriv uppteckningen endast på den linjerade sidan

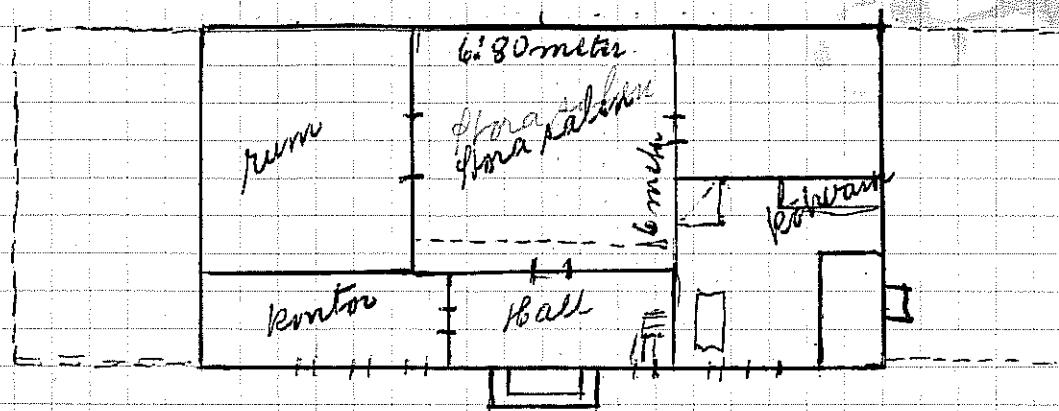
Ifyll ovanstående uppgifter! Skriv uppteckningen *endast* på den linjerade sidan.

M. 14877:34.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning
vid Lunds universitet

Fredriksberg (bottenstier)

N. Mellby
socken

Huset blev tillbyggt på längden omkring 1844 av F.O. Kruss men aukortades av nuvarande ägaren alle Davidsson för en fem år sen. Behr inre förändringar så är stora salen ^{ändrad} till den skickade längan för att få rymligare hall.

För övrigt betr. Fredriksberg se Norra Mellby sockenbok, sidorna 137, 138, 139.

Bifogar ett foto av Fredriksberg sådant det såg ut innan huset blev aukortat på längden.
obs (pappstak, fyra skorstenar, fronten, veranda.)

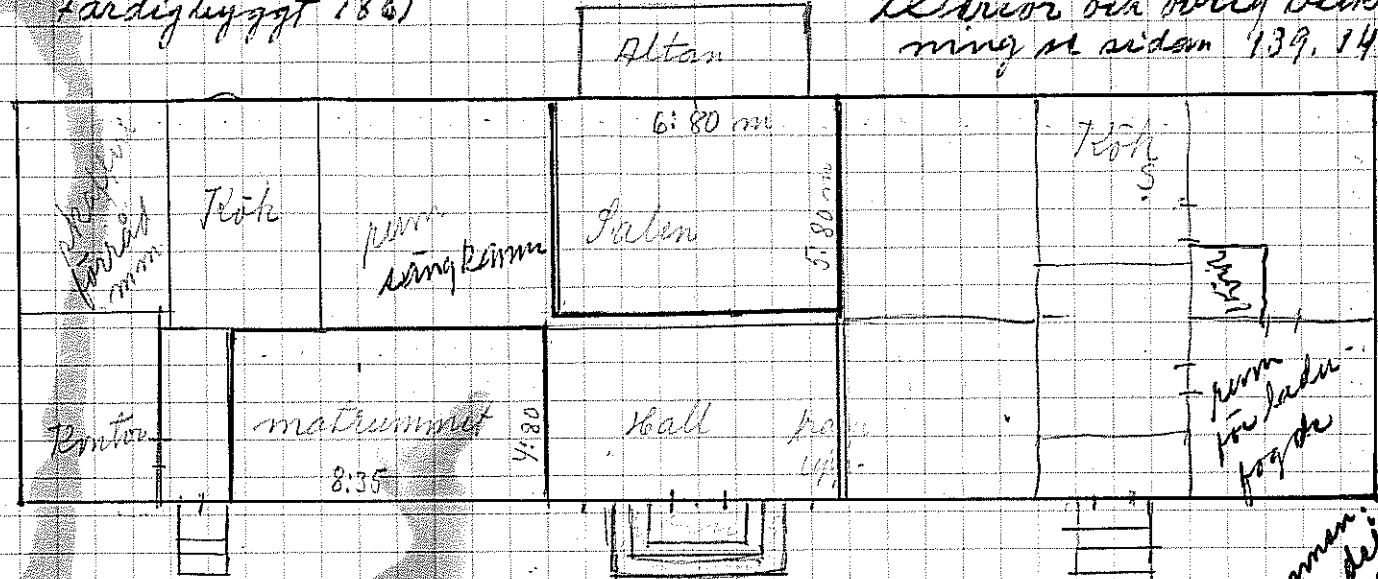
M. 14877:35

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folkhistorisk
forskning vid Lunds universitet

Oscarsfarm. (bottenkiss) i N. Hellberg socken
36 meter

Färdigbyggd 1861

Exteriör och övrig beskrivning s. 139, 141.

På övre våningen endast
vindskrymme, utom mitt
för frontspisen där är ett
rum som är högt & stort
golvytan är 6 x 7:20 meter.

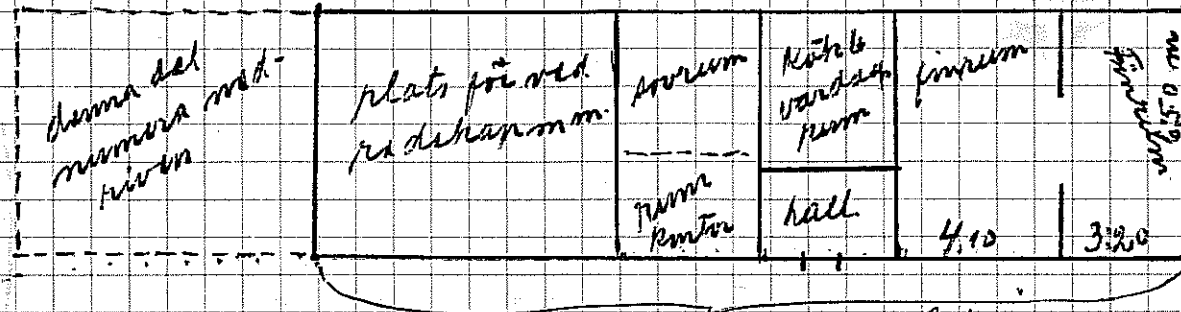
Rummen:
därma del
av huset
brottskrymme
båda mått

N. Hellberg
socken

M. 14877:36.

M. 14877:36

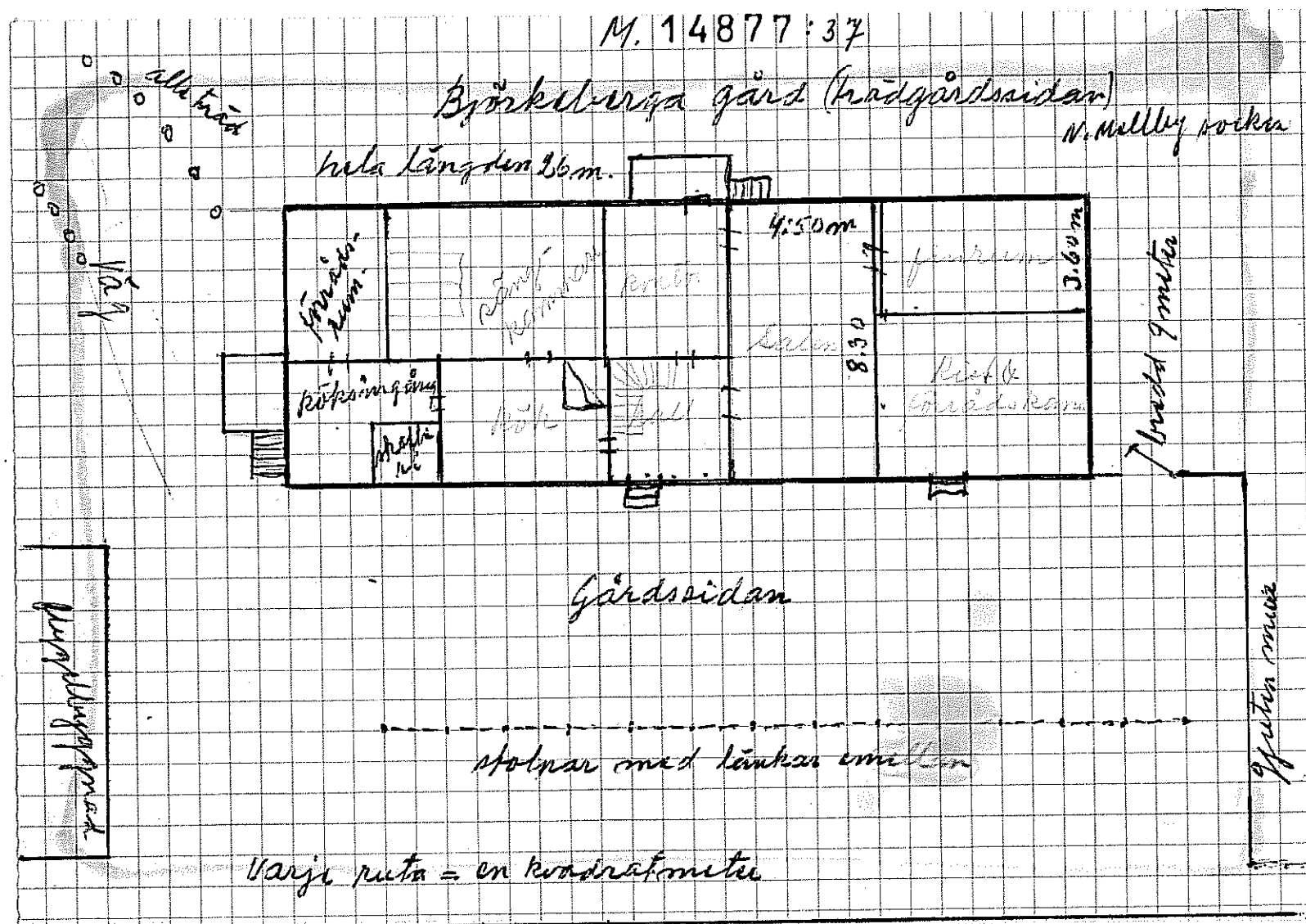
Gård: Kärhus N. Mellby socken

23 meters längd

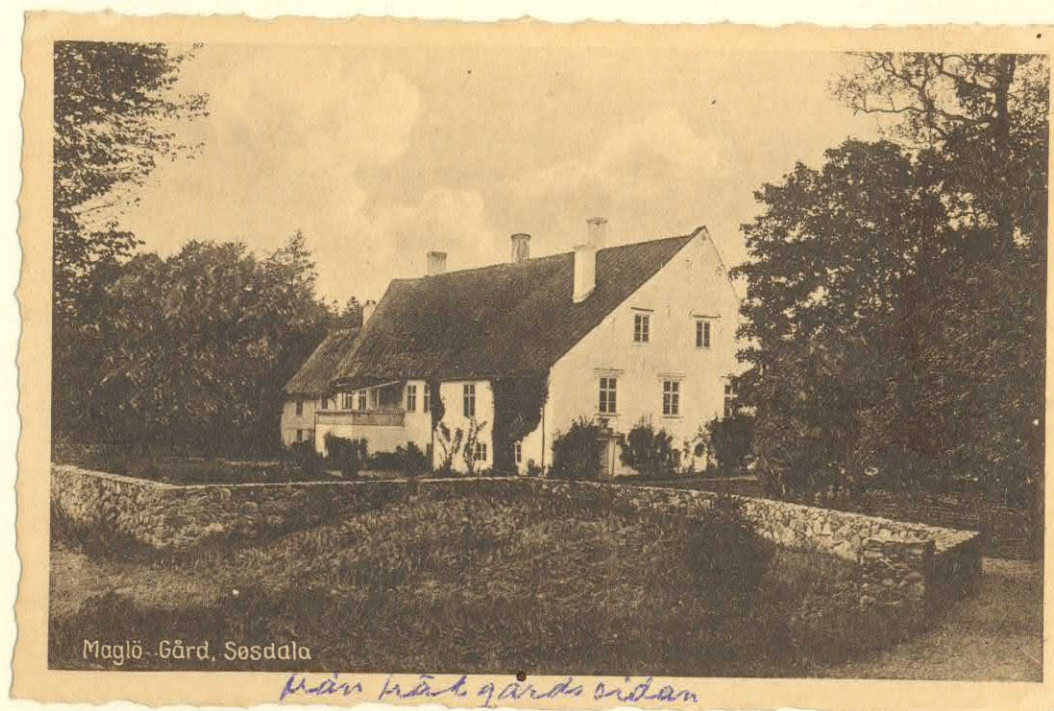
Väggarna delvis av grästen endast 2 m höga
halmtak och små fönster. Ligger alldeles
fämt med marken så det behövs ej några
yltre krappor. Huset rivs under dagen
då ett nytt bostadshus är uppfört alldeles
bakom denna gamla bostadslänga som
tydligt varit ett bostadshus under Tannavärd.

Till gården hör numera
ett 30 hektar stort
jordbruk med bra
dykssättning

M. 14877:38.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforsk-
ning vid Lunds universitet

Maglö-Gård, Sösdala

från västgärds sidan